

Domsagohistorik

Ystads tingsrätt

Text Elsa Trolle Önnersfors

Ystads tingsrätt

Ystad blev hårt åtgången i stora nordiska kriget på 1560-talet, bland annat brann det gamla medeltida rådhuset ned 1569. I branden förstördes också stadens medeltidsarkiv. Man byggde upp ett nytt rådhus som togs i bruk 1572. Vid flera tillfällen fanns planer på att flytta rådhuset eftersom det skymde Mariakyrkan, men av detta blev intet. Rådhuset genomgick omfattande om- och tillbyggnader 1840, då huset förlängdes och de båda flyglarna mot Mariakyrkan byggdes samman.¹ Staden utsattes för nya krigshärjningar i samband med de dansk-svenska krigen, bl.a. 1644-45, 1659, 1676 samt 1678.² Rättsväsendet försvenskades på 1680-talet, och svensk lag infördes i Skåne 1682/83.³

Ingelstads och Järrestads häradar var 1682 förenade med Herrestads härad till en domsaga. Ljunits härad flyttades över till nämnda domsaga 1691.⁴ Detta förhållande kom att bestå ända fram till 1848, då såväl Herrestad som Ljunits härads bröts ut (Ingelstads och Järrestads häradar, se Simrishamns tingsrätt).⁵ Herrestad och Ljunits häradar ansågs inte ensamma kunna försörja en häradshövding, så ämbetet var vakant mellan åren 1848-1865. Häraderna slogs samman 1865 med Vemmenhögs härad, som i sin tur hade varit förenat med Oxie och Skytts härad sedan 1691. Sammanslagningen hade beslutats redan 1851, men kunde ske först efter det att dåvarande häradshövdingen Svedenborg i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härad avgått (=avlidit) (Oxie och Skytts häraders domsaga, se Trelleborgs tingsrätt).⁶

Herrestads härad hade sedan länge sitt tingsställe i Stora Herrestad. Från 1740-talet hölls tingsförhandlingarna i gästgiverigårdens lokaler. Gården brann emellertid ned 1789. År 1789-1798 hölls tings dels på tingsfogdens gård, dels på gästgiveriet. Gästgiveriet brann ned ännu en gång 1798, och bara några dagar efter branden beslutades att man skulle bygga ett nytt tingshus. Detta uppfördes på gästgiveriets grund och stod klart 1802. Tingshuset låg mittemot det nya gästgiveriet, precis vid landsvägen. Det användes fram till 1878, då tingsplatsen flyttades till Ystad. Ett nytt tingshus uppfördes inne i Ystad för Herrestads härad 1878, och man använde det fram till 1903.⁷

Vemmenhögs härad hade sitt tingsställe i Skivarp. Tingsförhandlingar hölls på platsen första gången redan 1696. Tingsstället låg i anslutning till den dåvarande gästgiverigården. År 1749 flyttades tingsstället till Anderslöv, till det nybyggda gästgiveriet. Fram till 1750 hölls förhandlingarna i hyrda lokaler i gästgiverigården, som låg mittemot kyrkan. Från och med 1808 ägdes fastigheten av dåvarande häradshövdingen M L Rydeberg. Man slutade att använda huset 1812, och flyttade till ett nytt kombinerat gästgiveri och tingshus, som var beläget vid Anderslövs genomfartsgata. Även denna byggnad ägdes av häradshövding Rydeberg.⁸

¹ Lundh, Ingvar mfl (red), *Handbok över gamla Ystad*, s 44-45, 75 och 89-90, Ystad 1984, s.41.

² Svensk uppslagsbok, andra och omarbetade och utvidgade upplagan i 32 band 1947-1955, Bd 32, Malmö 1955, s. 189.

³ Johannesson, Gösta *Skånes historia* 3:e upplagan, Malmö 1977, s. 201.

⁴ Generalguvenörens skrivelse den 4/4 1691, Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955, s.401

⁵ K.Br. den 21 /11 1848 (Almquist s. 401).

⁶ Almquist s. 401f.

⁷ Isberg, Henning, *Herrestads härad, Strövtåg* Ystad 1981, s. 144, 153 och 155f.
Nilén, Holger, *Skånes gästgivaregårdar*, Stockholm 1981, s. 20ff.

Färs härad bildade gemensam domsaga med Frosta härad fram till 1877 (se Eslövs tingsrätt). Den första tingsplatsen låg i Åsum, och på 1720-talet hölls även ting i Östraby där den dåvarande häradshövdingen Erik Magnus Lillienberg var bosatt. Men 1728 beslutade Kungl. Maj:t att tingsförhandlingarna skulle flyttas till Sjöbo.⁹ Häradshövdingen Lillienberg, som var ”i hög grad egenmäktig och enviss”,¹⁰ ville däremot att tingshuset fortsättningsvis skulle vara placerat i Östraby. Lillienberg var så missnöjd med den kungliga skrivelsen att han avgick. Hans son, Anders Lillienberg tog över häradshövdingeämbetet i början av 1730-talet.¹¹

Från och med 1729 var alltså Sjöbo tingsställe för Färs härad. Tingsförhandlingarna hölls på gästgiverigården. År 1740 uppfördes emellertid ett tingshus inne i Sjöbo, precis bredvid gästgiveriet. Bygget kunde igångsättas efter det att grevinnan Amalia Wilhelmina Lewenhaupt gett tillåtelse att bygga på hennes frälsejord.¹² Tingshuset användes fram till 1771. Det var då i stort behov av renovering och reparation, trots att det inte var mer än 30 år gammalt. Det visade sig bli kostsamt att genomföra alla nödvändiga reparationer, så man valde istället att uppföra ett helt nytt tingshus. Byggherre var Hans Ramel på Övedskloster (kallad ”Bygge Hans”). Huset var centralt beläget inne i Sjöbo vid torget (Gamla torg) och togs i bruk vid hösttinget 1773.¹³ Färs härad fick 1877 en egen domsaga med tingsställe och kansli i Sjöbo. Vid 1800-talets slut blev Sjöbo en järnvägsknut, och upphöjdes till municipalsamhälle 1898. Ett nytt tingshus uppfördes 1903/04, och togs i bruk 1905. Även detta hus var centralt beläget vid torget bredvid gästgiveriet och det gamla tingshuset, men inte på samma tomt. Husbygget var omdiskuterat. Många av häradsinvånarna ogillade det nya husbygget, som hade visat sig bli dubbelt så dyrt som beräknat.¹⁴

Ystad fick järnvägsförbindelse med Eslöv 1866 och med Malmö 1874.¹⁵ I Ystad anställdes på 1860-talet en stadsarkitekt vid namn Peter Boisen. Under hans tid som stadsarkitekt uppfördes flera stenhus i Ystad samtidigt som en del gamla förfallna korsvirkeshus revs. Boisen var upphovsmannen till nästan alla offentliga byggnader som uppfördes på 1800-talet, som exempel kan nämnas Ystads teater samt Östra och Södra skolorna.¹⁶

Herrestad och Ljunits hade, som sagt, sedan gammalt ett gemensamt tingsställe i Stora Herrestad medan Vemmenhög hade sitt i Anderslöv. De tre häraderna kom att bilda ett gemensamt tingslag från och med 1878 under namnet Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads härads domsaga. Den nya gemensamma tingsplatsen placerades i Ystad.¹⁷ Ett problem med sammanslagningen var dock att man behövde ett nytt tingshus. Till att börja med använde man sig av gamla häradsrätten (från 1878), som hade byggts för Ljunits och Herrestads härad. Lokaler var emellertid undermåliga och för trånga. Flera av nämndemännen hade 1900 i en gemensam skrift krävt ett nytt och rymligare tingshus. Ystad stad ställde en tomt till förfogande, stadsarkitekten Boisen ritade det nya tingshuset, bygget påbörjades 1902 och det nya, slottsliknande tingshuset stod klart året därpå. Invigningen ägde rum i början av 1904.

⁹ Kungl. Maj:ts skrivelse den 4/12 1728; Björkelund, Gottfrid: *”Färs härads historia”*, Lund 1973, s. 178.

¹⁰ Björkelund, Gottfrid, *Färs härads historia*, Kulturhistorisk framställning, Lund 1973, s. 178.

¹¹ Björkelund, 1973 s. 179.

¹² Björkelund, 1973 s. 180.

¹³ Björkelund, 1973 s. 182; Nilén, 1981, s. 98f.

¹⁴ Björkelund, 1973 s. 287f; Modéer, Kjell Å, *Skånsk domstol i sydost, Om Ystads tingsrätt och dess rötter*, En krönika till tingshusinvigningen den 7 april 1989, Lund 1989, s. 43f.

¹⁵ Svensk uppslagsbok, andra och omarbetade och utvidgade upplagan i 32 band 1947-1955, Bd 32, Malmö 1955, s. 189.

¹⁶ www.ystad.se den 29/4 1999.

¹⁷ K.Br. 18/5 1877 (Almquist s. 402).

Det var ett ganska dyrt hus (cirka 100.000 kr hade det kostat), men så hörde också de tre häraderna till några av landets mest välbärgade.¹⁸

Rådhuset flyttades 1921 till ett hus från 1814 vid Österportstorg. Huset hade från början varit privatbostad, men köptes av Ystads kommun 1871 för att användas som läroverk. Från 1921 fungerade alltså byggnaden som rådhus.¹⁹

Från och med ingången av 1961 förenades Ystads rådhusrätt med Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads häradsrätt till Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads domsaga.²⁰

I samband med att den judiciella indelningen i Kristianstads och Malmöhus län ändrades till vissa delar, bildades Ystads domsagas häradsrätt den 1 januari 1967, med tingsställe och kansli i Ystad. Färs häradsrätt lades då under domsagan samtidigt som Anderslövs och Klagstorps kommuner fördes över till Oxie och Skytts domsaga (se Trelleborgs tingsrätt). Genom denna sammanslagning upphörde tingsstället i Sjöbo från och med 1969.²¹ Ystads domsaga hade samma utseende även efter tingsrättsreformen, som trädde i kraft 1971. Tingsställe och kansli var fortfarande placerat i Ystad.²² Efter ytterligare kommunreformer och domsagoförändringar omfattar idag Ystads tingsrätt Sjöbo, Skurups och Ystads kommuner.²³

Ystad tingsrätt

Tingsrättens jurisdiktionsområde

Sjöbo kommun
Skurups kommun
Ystads kommun

Ordinarie domare

Lagmän i Ystads tingsrätt

Gunnar Engström	1971–1976
Sven Braun	1976–1985
Bo Lenter	1985–

Rådmän i Ystads tingsrätt

Sven Pettersson	1971-1987
Björn Molin	1987-
Karin Bredberg-Olsson	1993-1997
Thomas Fränby ?	1997-

¹⁸ Modéer, 1989 s. 44ff.

¹⁹ Lundh mfl (red), s. 41 och 68.

²⁰ SFS 1960:398. Häradsrätten omfattade då följande område: Anderslöv, Klagstorps, Vemmenhögs, Rydsgårds, Ljunits och Herrestads landskommuner, Skurups köping samt Ystads stads. Kommunsammanslagningar hade ägt rum i början av 1950-talet.

²¹ SFS 1966:407. Häradsrätten omfattade då följande område: Ystads stad, Sjöbo och Skurups köpingar, Bjärsjölagårds, Blentarps, Herrestads, Ljunits, Rydsgårds, Vemmenhögs, Vollsjö och Östra Färs landskommuner (Koncept den 17/6 1970 från Justitiedepartementet till Hovrätten över Skåne och Blekinge, Dnr 1217/70, s. 2)

²² Ystads tingsrätts jurisdiktionsområde omfattade då Ystads, Sjöbo, Skurups, Bjärsjölagårds, Blentarps, Vollsjö och Östra Färs kommuner. Kommunsammanslagningar hade ägt rum även i början av 1970-talet (Koncept den 17/6 1970 från Justitiedepartementet till Hovrätten över Skåne och Blekinge, Dnr 1217/70, s. 4).

²³ SFS 1973:740.

Färs härad

Domsagotillhörighet: 1680–1877 Med Frosta härad²⁴
 1877–1970 Egen domsaga²⁵

Tingsplatser: -1728 Åsum
 1728–1968 Sjöbo
 1968–1970 Ystad

Häradshövdingar

Johan Printz	1682–1684
Anders Persson Holm	1685–1694
Birger Baaz ²⁶	1694–1699
Peter Silnecker	1699–1710
Axel Scharin ²⁷	1711–1712
Erik Magnus Dreffling ²⁸	1712–1731
Anders Lillienberg	1731–1743
Anders Daniel (Stiernclou-) Lillienberg	1743–1764
Jonas Ingman	1764–1808
Fredrik von Bonnecreutz	1810–1843
Johan August Hygrell	1843–1853
Jöns Carl August Durling	1855–1875
Jakob Viktor Anderberg	1877–1901
Fredrik Ahlgren	1902–1935
Knut Siggeßon Ulfsparre	1935–1959 ²⁹

Herrestads härad

Domsagotillhörighet: 1682–1691 Med Ingelstads och Järrestads härad
 1691–1848 Med Ingelstads, Järrestads och Ljunits härad³⁰
 1848–1865 Vakant³¹ ? annan uppg i matrl fr BoL
 1865–1970 Med Ljunits och Vemmenhögs härad³²

Tingsplatser: -1798 St Herrestads
 1798-1802 Ystad
 1802–1878 St Herrestad
 1865-1878 Anderslöv
 1878–1970 Ystad

Häradshövdingar

²⁴ Häradena utgjorde skilda tingslag.

²⁵ Jfr kungl. brev den 19 maj 1876.

²⁶ Adlad Rosensparre

²⁷ Adlad von Scharin

²⁸ Adlad Lillienberg

²⁹ Tjänsten som häradshövding återinsattes aldrig, då fusionen med Ystads domsaga 1967 var förutsägar.

³⁰ Jfr Generalguvenörens skr. den 4 april 1691.

³¹ Jfr kungl. brev den 21 november 1848.

³² Herrestad och Ljunits kom först 1865 att bilda särskild domsaga i oc med föreningen med Vemmenhögs härad. Denna förening hade beslutats redan genom kungliga brevet den 25 november 1851, men tidpunkten för verkställigheten hade måst uppskjutas , tills dåvarande häradshövdingen i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härad avgått.

Domsagan bestod från 1865 av tre tingslag. Till följd av kungliga brevet den 18 maj 1877 kom de tre häradena att från ingången av 1878 att förenas till ett tingslag under benämningen Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads härads domsaga.

Carl Paulin ³³	1682–1698
Bengt Seth	1699–1708
Mårten Bulich	1708–1732
Jonas Bergensträhle	1732–1736
Georg Montan	1736
Per Gudmund Lindencrona	1736–1753
Fredrik Bennet	1754
Ture Ollonberg	1754–1758
Erik Georg Höijer	1760–1762
Elias Wettring ³⁴	1762–1781
Enok Georg Wettercrona	1781–1811
Gustaf Billberg	1811–1835
Per August Falck	1836–1847 ³⁵
Per August Wengberg	1865–1885
Bror Christian Axel Geijer	1885–1914
Bror August Petré	1915–1937
Karl Erik Sigfrid Lindby	1937–1943
Helge Einar Anderberg	1943–1966
Gunnar Engström	1966–1970

Ljunits härad

Domsagotillhörighet:	1682–1691	Med Skytts och Vemmenhögs härad
	1691–1848	Med Ingelstads, Järrestads och Herrestads härad ³⁶
	1848–1865	Vakant ³⁷ ?annan uppg i matr från BoL
	1865–1970	Med Herrestads och Vemmenhögs härad ³⁸

Tingsplatser:	–1749	Skivarp
	–1798	St Herrestad
	1798–1802	Ystad
	1802–1878	St Herrestad
	1878–1970	Ystad
	1967–1968	Anderslöv

Häradshövdingar

Joachim Ehrenbusch	1682–1685
Wickman Hornbein ³⁹	1685–1687
Joachim Ehrenbusch	1687–1691
Carl Paulin ⁴⁰	1691–1698
Bengt Seth	1699–1708
Mårten Bulich	1708–1732
Jonas Bergensträhle	1732–1736
Georg Montan	1736
Per Gudmund Lindencrona	1736–1753
Fredrik Bennet	1754

³³ Adlad Lilliengrip

³⁴ Adlad Wettercrona

³⁵ Ämbetet var 1848–1865 vakant.

³⁶ Jfr Generalguvenörens skr. den 4 april 1691 samt kungl. brev den 23 december 1690.

³⁷ Jfr kungl. brev den 21 november 1848.

³⁸ Herrestad och Ljunits kom först 1865 att bilda särskild domsaga i och med föreningen med Vemmenhögs härad. Denna förening hade beslutats redan genom kungliga brevet den 25 november 1851, men tidpunkten för verkställigheten hade måst uppskjutas, tills dåvarande häradshövdingen i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härad avgått.

Domsagan bestod från 1865 av tre tingslag. Till följd av kungliga brevet den 18 maj 1877 kom de tre häraderna att från ingången av 1878 att förenas till ett tingslag under benämningen Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads härad domsaga.

³⁹ Adlad Tigerschiöld.

⁴⁰ Adlad Lilliengrip

Ture Ollonberg	1754–1758
Erik Georg Höijer	1760–1762
Elias Wettring ⁴¹	1762–1781
Enok Georg Wettercrona	1781–1811
Gustaf Billberg	1811–1835
Per August Falck	1836–1847 ⁴²
Per August Wengberg	1865–1885
Bror Christian Axel Geijer	1885–1915
Bror August Petrén	1915–1937
Karl Erik Sigfrid Lindby	1937–1943
Helge Einar Anderberg	1943–1966
Gunnar Engström	1966–1970

Vemmenhögs härad

Domsagotillhörighet:	1682–1691	Med Skytts och Ljunits härad
	1691–1865	Med Skytts och Oxie härad ⁴³
	1865–1967	Med Ljunits och Herrestads härad ⁴⁴

Tingsplatser:	1691–1749	Skivarp ⁴⁵
	1749–1878	Anderslöv
	1865–1878	St Herrestad
	1878–1970	Ystad

Häradshövdingar

Joachim Ehrenbusch	1682–1685
Wickman Hornbein ⁴⁶	1685–1687
Joachim Ehrenbusch	1687–1699
Birger Rosensparre ⁴⁷	1699–1708
Sven Hallenberg ⁴⁸	1708–1734
Carl Hallenborg	1734–1750
Samuel Brandt	1750–1793
Martin Rudolf Rydeberg	1793–1829
Carl Gustaf Svedenborg	1830–1864
Per August Wengberg	1865–1885
Bror Christian Axel Geijer	1885–1914
Bror August Petrén	1915–1937
Karl Erik Sigfrid Lindby	1937–1943
Helge Einar Anderberg	1943–1966
Gunnar Engström (m)	1966–1970

⁴¹ Adlad Wettercrona

⁴² Ämbetet var 1848–1865 vakant.

⁴³ Jfr kungl. brev den 23 december 1690.

⁴⁴ Denna förening hade beslutats redan genom kungliga brevet den 25 november 1851, men tidpunkten för verkställigheten hade måst uppskjutas, tills dåvarande häradshövdingen i Oxie, Skytts och Vemmenhögs härad avgått.

Domsagan bestod från 1865 av tre tingslag. Till följd av kungliga brevet den 18 maj 1877 kom de tre häraderna att från ingången av 1878 att förenas till ett tingslag under benämningen Vemmenhögs, Ljunits och Herrestads härads domsaga.

⁴⁵ När man började hålla ting i Skivarp är oklart, men i domboken nämns att ordinarie hösteting hölls i Skivarp 1696.

⁴⁶ Adlad Tigerschiöld.

⁴⁷ Adlad 1698 från Baaz

⁴⁸ Adlad Hallonborg

Ystads stads rådhusrätt

–1960

Borgmästare

Olof Carlsson och Olof Harman	1674-1676
Olof Carlsson, Olof Harman, Lauriz Kofoed och Mattias Friis ⁴⁹	1676-1678
Olof Carlsson och Olof Harman ⁵⁰	1678-1714
Jonas Kråka	1714-1721
Jöns Stobeus	1721-1724
Israel Treutiger	1725-1734
Johan Caspar Sack	1735-1742
Carl Thunberg	1743-1746
Carl Gustaf Boberg ⁵¹	1747-1762
Håkan Neander	1763-1774
Johan Lorents Munter	1775-1790
Peter Sylwan	1791-1830
Tage Ludvig Sylwan	1830-1848
Sven Trädgårdh	1848-1888
Berndt Persson	1889-1917
Johan Stenberg	1918-1937
Eric G:son Zätterström	1937-1941
Hans Johansson	1941-1960

Litteratur i urval

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Ahlner, Gunvor, ”Något från en häradsrätt - med mina mått mätt” *Ystadiana* 1986 s 187, Ystad 1986

Anderberg, Einar, Brev till Nordiska Museet i Stockholm den 30 december 1947

Björkelund, Gottfrid, *Färs härads historia, Kulturhistorisk framställning*, Lund 1973

Isberg, Henning, *Herrestads härad, Strövtåg* Ystad 1981

Johannesson, Gösta *Skånes historia* 3:e upplagan, Malmö 1977

Larsson, Peter, *Glimtar från Ljunits*, Ystad 1980

Lundh, Ingvar mfl (red), *Handbok över gamla Ystad*, s 44-45, 75 och 89-90, Ystad 1984

Löwegren, B G, ”Sydostskånska häradsrätter, Några strödda minnen”, *Tomelilla hembygds-krets, Årsbok* 1979 s 65, Tomelilla 1979

Modéer, Kjell Å, *Skånsk domstol i sydost, Om Ystads tingsrätt och dess rötter, En krönika till tingshusinvigningen den 7 april 1989*, Lund 1989

Nilén, Holger, *Skånes gästgivaregårdar*, Stockholm 1981

Psilander, Nils Christopher, *Ystads historia*, Ystad 1858

”Klockstapeln vid tingshuset i Klörup festligt återinvigd” *Arbetet* 13/5 1994

⁴⁹ Då skåne blivit svenskt 1658, ville den svenska statsmakten även göra sig gällande vid valet av borgmästare. Detta väckte motstånd hos det högre borgerskapet, som var vant att utse borgmästare ur sina egna led. Detta ledde till en kompromiss såtillvida, att man hade fyra borgmästare i staden; två svenskar och två danskar.

⁵⁰ I och med Olof Harmans död upphörde konsruktionen med två borgmästare. Framtill 1688 fanns det minst två borgmästare i staden. Hur stort antal borgmästare som skulle utses, berodde på stadens storlek. Så småningom kom en uppdelning på borgmästarämbetet att göras; en borgmästare, justitieborgmästaren, hade hand om den dömande verksamheten medan den andre, politiborgmästaren, hade hand om stadens förvaltning.

⁵¹ Adlad Palmcrona

Ma-da-gaskar (pseud för Assar Svensson), "Borgmästare i Ystad", Ystads allehanda 31 december 1960

Pege (pseud för Percy Ekberg), "600-årigt borgmästarämbete upphör, Ystad under häradsrätt blir utan sina rådmän", Sydsvenska dagbladet snällposten 31 december 1960

Stenberg, Johan, "Från medeltid till nutid, drag ur Ystads rättskipning och gamla Rådhusets historia, Borgmästare Johan Stenbergs föredrag vid invigningen av det nya Rådhuset den 29 oktober 1921", Ystads allehanda 1 november 1921

A E (pseud för Arthur Eneroth), Forna tiders rättskipning i Färs härad

A E (psued för Arthur Eneroth), 200 år sedan det första tingshusets tillkomst.

A E (psued för Arthur Eneroth), Mellersta Skåne, jubileumsnummer, 30 maj 1941, s 30

Adonis (pseud för Gunnar Persson), Strövtåg i Färs: Besök på häradets gamla och nu bortglömda tingsplatser, Mellersta Skåne 7 januari 1967

Svensk uppslagsbok, andra och omarbetade och utvidgade upplagan i 32 band 1947-1955, Bd 32, Malmö 1955